

SIDE 3: MENINGER

Kronikk og debatt
side 15 til 17

Kapitalismen drives ikke frem av gode hensikter

Spontant kaos

Erik S. Reinert
KRON OG MYNT

Under overskriften «Forstå hva som skjer: børskrakk for dummies» brakte Aftenpostens nettavis E24 *Næringsliv* den 16. januar en artikkel som var bemerkelsesverdig på to måter. Før det første fordi den slett ikke forklarer hvorfor subprime-lån kan skape kriser andre lån ikke skaper, og for det andre fordi artikkelen, skrevet av E24s fungerende redaktør, synes å ha misforstått selve kapitalismens vesen.

«(Subprime-)lånene ble gitt med de beste intensjoner – å gi fattige som ellers ikke ville fått lån, muligheten til å kjøpe seg bolig.» En amerikansk spesialist på finansmarkeder har en annen versjon: etter at USAs fattige og middelklasse i årevis var blitt skviset av økende gjeldsbyrder og dyre kredittkortlån, fant Wall Street gjennom subprime-lånene en ny måte å vri penger ut av dem som ikke har egenkapital.

Kapitalismen drives ikke frem av gode hensikter. Det viktigste Adam Smith skrev var at det ikke er av bakerens godhet at vi får vårt daglige brød, men rett og slett av hans behov for å tjene penger; av hans grådighet, kan man si. Bak denne setningen lå 1700-tallets store debatt: Var det mulig å konstruere et sivilisert samfunn basert på menneskenes grådighet og ikke deres gode hensikter?

Redaktøren av Danmark-Norges første økonomiske tidsskrift, Erik Pontoppidan, mente at dersom det bare var resultatet man skulle se på, ikke hensikten, måtte en person som satte fyr på London by være en helt, fordi han skaffet så mange mennesker arbeide med å bygge byen opp igjen.

Milano-økonomen Pietro Verri kom senere med en slags løsning på dilemmaet da han i 1771 skrev at «enkeltnes egeninteresse er, når denne interessen er sammenfallende med samfunnets interesse, alltid den beste garanti for samfunnets lykke (*la pubblica felicità*)». Dette er ikke nettopp noe sosialistisk manifest, men Verri kvalifikasjon om at det utslagsgivende er samfunnets interesse danner et grunnlag for å forstå hvordan en markedsøkonomi i beste fall kan fungere.

Etter Verri oppskrift bygget man opp et strengt regulert bankvesen som hadde en viktig oppgave, nemlig å vurdere risiko. Denne risikoen bar bankene i sine egne regnskap. Gjennom finansiering av nybygg og innovasjoner kunne bankvesenet tjene penger på en måte som stort sett var til samfunnets beste. Var deres risikovurdering gal, var det bankene selv og deres eiere som tok støtten.

ILLUSTRASJON: KNUIT LØVÅS KNUGUNN@ONLINE.NO

Under den kalde krigen dukket det for alvor opp en alternativ teori der ikke bare dets «lykke», men også samfunnet i seg selv som analytisk enhet forsvant. Man stod igjen bare med enkeltmenneskets grådighet som drivkraft, og økonomien som et likevekts- og harmonimaskineri som trygt kunne fungere på auto-

«Pakkene med høyrisikolån skapte finansmerkene om til et slags pyramidespill»

pilot. I sin argumentasjon mot planøkonomien påstod økonomen Friedrich von Hayek at markedskreftene og enkeltindividenes egeninteresse overlatt til seg selv ville skape «spontan orden» i økonomien, alt dette uten Verri modifikasjon om samfunnets beste.

Etter krakket i 1929 vedtok USA en lov som skulle hindre at bankvesenet tjente penger på måter som ikke tjente fellesskapet (the Glass-Steagall Act). I Hayeks og likevektsøkonomiens navn ble denne loven opphevet i 1999. Bankene kunne nå delvis kvitte seg med den brysomme jobben det var å vurdere og å ta risiko, de laget isteden «pakker» av høyrisiko boliglån som ikke ble bokført i egne regnskaper og som de så solgte videre. Pengene blir tjent på gebyrer og provisjoner.

Noen forstod at disse gjeldsbombene skapte en risiko for hele finanssystemet og begynte å trekke inn likviditet, og

markedskreftene skapte helt av seg selv et «spontant kaos» og krakk. Med disse lånene har bankene abdisert fra rollen som risikotakere og overfører isteden risikoen til samfunnet som helhet. Pakkene med høyrisikolån skapte finansmerkene om til et slags pyramidespill som er avhengig av stadig ny oppmuntring i form av rentekutt og økt likviditet fra sentralbankene, noe sentralbankene i dag gir fordi de ikke tør ta konsekvensene av å stoppe pyramidespillet.

Organisasjoner svenskene betegner som «tokhögern» (galskapshøyre), med budskap om markedets spontane orden og med Hayek som sjefsøkonom, har lenge hatt økende innflytelse, også i Aftenposten. Personlig er jeg av den oppfatning at det ikke tjener næringslivet at markedsøkonomien forsøkes «solgt» gjennom et slikt vrangbilde, og at dette vil skape en bumerangeffekt. Foreløpig i år er det også de mest velstående som har tapt mest penger på sin klokkeetro på Hayek. Når markedsøkonomien nå, som etter 1929, står foran en periode med nødvendig reregulering i Pietro Verri ånd bør næringslivet derfor forstå sitt eget beste og la tokhögerns kaldkrigsideologi avgå ved en naturlig død.

Erik S. Reinert,
siviløkonom/sosialøkonom og seniorrådgiver i Norsk Institutt for Strategiske Studier (NORISS).
ESR@nifo.no

Økonomene Peder Martin Lysestøl, Erik S. Reinert, Marianne Marthinsen og Heikki Holmås skriver onsdager i Klassekampen. Radikalt økonominettverk finner du på www.økonominettverket.no.

PÅ TEPPE

Ja, jo, ja

Jan Hårstad skriver i Friheten at bilagets redaktør har som hovedmål å få avisa til å bli et slags kritisk støttekorps til Arbeiderpartiet.

For å få til dette har han huket inn halve akademikerstanden i Norge som skriver slik akademikere har for vane, på den ene side, på den andre side, men, ja, jo, ja.

En slik vankelmodighet kan ingen beskyldte Hårstad for.

Gode navn

Katten som ifølge VG ble skutt med luftgevær 8 – åtte – ganger, og overlevde, het selvsagt Rambo.

Ni liv

Store ting

NKPs nestleder Svend Haakon Jacobsen korrigerer i Friheten forestillinger om at AFP-kampen først og fremst gjelder pensjon. Den er:

– En viktig kime til en framtidig felles plattform for arbeiderklassens og folkeflertallets enhet i kampen mot innskrenking og fjerning av storkapitalens makt i Norge, og vinge-klipping og detronisering av deres EU-markedsliberalistiske politiske støtte-spillere i statsapparat og samfunnsliv.

Intet mindre.

Supert

Superdag i supervalg, melder Dagbladet i anledning av Superertsdag i USA, og følger opp med artikkelen **Superoptimist før superertsdag**.

Superoriginalt fra Superavis.

Avisas grunn-legger?